

viron interferenssikysymyksiä. Tutkimuskohteena tässä teoksessa on se, millaisia tendenssejä on havaittavissa viron morfologiassa sen jouduttua kosketuksiin yhdekseen eri kielen kanssa. Ämmä kielet ovat ruotsi, englanti, saksa, venäjä, lätti, suomi, turkki, ranska ja jopa latina. Pääpaino on kosketuksissa ruotsiin ja englantiin, nimenomaan amerikanenglantiin; muut kielet ovat mukana vain vertailun tai kuriositeetin vuoksi. Tutkimuksen olennainen tarkoitus on ollut selvittää, millä tavalla nuoria lainasanoja taivutetaan viron kieliopillisten sääntöjen mukaan; voisi sanoa niinkin, että on haluttu tutkia, miten tällaiset sanat ovat morfologisesti mukautuneet viroon, jolla tarkoitetaan erityisesti ns. ulkoviroa. Tarpeen vaatiessa on viitattu myös neuvostoviron kehitystendensseihin.

Aineisto on peräisin enimmäkseen kirjallisista lähteistä, mutta myös kielenoppaita on käytetty. Aineiston keruusta kirjoittaja antaa hyvin niukasti tietoja. Materiaalin esittelytapaa voi tuskin pitää aivan tyydyttävänä. Tekijä sanoo täydentäneensä vain selvästi poikkeavan ääntämyksen sulkeissa, mutta lukijalle jää kyllä epäselväksi normaalin ja poikkeavan ääntämyksen välinen raja. Hän on merkinnyt esim. näin: »käis ringi ja *lecture-i-s* (lektöris)» 'kulki ympäriinsä ja luennoi', mutta miten on äännetty alleviivattu kohta vaikkapa tapauksessa »ma pean olema *à-jour-i-s*», josta käy ilmi, että se on otettu puheesta (kyseessä on 3. kestoasteessa äännetty esimerkki)? Parempi tapa olisi ollut esittää puheesta otetussa materiaalis-
sa aina myös äännettyä asua. Äänin olisi ollut helppo amalla osoittaa tällaisen materiaalin täsmällinen osuus. Valitettavaa on myös se, ettei lukijalla ole käytettävissään tietoja kielenoppaista muutamia ikäviittauksia lukuun ottamatta. Juuri tällaisessa tutkimuksessa olisi hyvin tärkeää tietää, miten interferenssi etenee ikäpolvitain. Tähän viittaa jo eräs kirjoittajan mainintakin s. 153: »Olen kuitenkin tavannut sellaisten verbien taivutusta yli kymmenvuotiailla lapsilla.» Kielenoppaiden yksityiskohtaisesta tarkastelusta voisi avau-

Väitöskirja viron kielen kontakteista

AARAND ROOS *Morfologiska tendenser vid språklig interferens med estniska som bas.* Doktorsavhandling vid Lunds universitet 1980. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensia, Lund 1980. 207 s.

Aarand Roos on ottanut systemaattisesti tarkasteltavakseen joukon äidinkieliensä

tua myös kielisosiologisia näkymiä. Lähteettömän aineiston esittely on melko epätieteellistä siitä huolimatta, että tekijä on ilmoittanut omistavansa tarkemmat rekisterikortit.

Voidaan olla eri mieltä siitä, onko interferenssiä yleensä mahdollista tutkia eksaktisti ilman tähän prosessiin osallistuvien kielten morfeemianalyysiä. Roosin esitys perustuu traditionaaliin koulukielioppiin, jonka järjestelmä on pyritty tekemään vielä hienojakoisemmaksi. Esimerkiksi monikon partitiivia käsiteltäessä esitetään peräti 18 eri tyyppiä, mutta mistään ei ilmene, mitä näillä tyypeillä tarkoitetaan. Usean tyyppin osalta ei ole myöskään materiaalia mistään kielestä, on ainoastaan mainittu: esimerkit puuttuvat. Tällöin jää epäselväksi, miksi ei ole esimerkkejä. Olisiko mahdollista, että puuttuvat tyyppitkin ovat sinänsä faktisia mutta tutkija ei vain ole sattunut niitä tapaamaan? Roosin esitys ei vaikuta metodisesti kovin solidilta senkään vuoksi, että tietyt historialliset kehityspiirteet ja morfologiset tendenssit risteilevät useissa kohdin ja kokonaisuus siksi on hieman hajanainen. Teoksen kaksikielisyttä käsittelevään yleiseen osaan muuten sisältyy niin paljon suoria sitaatteja, ettei tällaista menettelyä voi pitää asianmukaisena väitöskirjassa. Esitys tuntuu tällöin kypsymättömältä, vaikka se olisi kuinka eksaktia.

Roos on kirjassaan käsitellyt viroa lainoja saavana kielenä myös historialliselta kannalta. Siinä esitetyssä kronologiassa on vanhentuneisuutta, mutta tältä osin käsitykset olivat muuttumassa juuri Roosin väitöskirjan valmistuessa. Kuitenkin sellainen maininta, että kosketukset germaaneihin olisivat alkaneet ajanlaskumme alussa tai hieman sitä varhemmin, on jo kovastikin vanhentunut. Erityisesti Jorma Koivulehdon tutkimusten ansiosta ovat vanhimmat germaanisethat lainat ajoitettavissa aina pronssikauteen saakka. Edelleen Roos puhuu suomalaisten maahanmuutosta ilmeisesti Hackmanin vanhan muuttoteorian valossa. Nykytutkimushan ei usko sellaiseen joukkomuuttoon vaan korostaa asutuksen ikivanhaa jatkuvuutta Suomen

etelärannikolla.

Roosin esitykseen sisältyy myös eräitä kielihistoriallista kronologiaa koskevia lapuksia. S. 153—154 ja 163 on maininta sellaisista kantasuomen kielistä, joissa oli astevaihtelu. Nykyisin yleisen käsityksen mukaan kaikissa kantasuomen päämurteissa vallitsi astevaihtelu, joka on kylläkin sittemmin hävinnyt vepsästä ja liivistä. Pari kronologista täydennystä olisi ehkä tarpeen. S. 123 viitataan siihen, että viron lyhyt genetiivi *-e pro -de* on tietyissä deklinaatioissa otettu käyttöön 1900-luvulla. Voitaisiin todeta, että *e*-genetiivi on alun perin äännelaillinen *jalge*-tyypissä. S. 110 yhdistetään translatiivin päätteeksi nominaaliseen derivaatiosuffiksiin *-kse-*. Sellaista mahdollisuutta, että tähän päätteeseen sisältyisi kaksi latiivisuffiksia, **k* ja **s*, ei mainita. S. 112 selitetään terminatiivin alkuperä Alvren teorian mukaisesti siten, että se pohjautuu kantasuomen ensimmäisiin **-nnik*-partikkeleihin *seni* ja *kuni*. Julius Mägisten tutkielmaan »Terminatiivipäätteiden ja -rakenteiden alalta» (Verba docent, 1959) olisi myös ollut syytä viitata.

Voitaisiin kysyä, onko Aarand Roosin tarkoituksena ollut ensisijaisesti kuvata vai selittää. Vaikka pääpaino on ilmeisesti ollut deskriptiossa, odottaisi tällaisessa tutkimuksessa paikoin kuitenkin enemmän selityksiä. S. 168 mainitaan sellainen kiintoisa seikka, että viron *-itse-* tyyppiset lainaverbit ovat pejoratiivisia. Mutta miksi? Olisikohan tässä ollut sopiva morfologis-semanttinen aukko verbijärjestelmässä, kun viron yleiskieli ei sinänsä tunne *-itse-* verbejä? Samaten olisi kiinnostavaa pohtia, miksi tämän tutkimuksen lainanomineissa on edusteilla tyyppi *sepp*: yks. gen. *sepa*, yks. partit. *seppa* 'seppä' mutta ei vastakkainen astevaihtelutyyppi *möte*: yks. gen. *mötte*: yks. partit. *mötet* 'ajatus'. Ainakin kaksi tutkimisen arvoista mahdollisuutta olisi tarjolla: 1) *möte*-tyyppi on ilmeisesti harvinaisempi kuin *sepp*-tyyppi jo historiallisista syistä, koska konsonanttiloppuisia sanoja oli kantasuomesa ylipäänsä vähemmän kuin vokaaliloppuisia. 2) Tästä oikeastaan seuraa, että *möte* poikkeaa tavallisesta astevaihtelu-

tyypistä, jossa yks. nominatiivi on vahvasa, yks. genetiivi heikossa ja yks. partitiivi vahvassa asteessa.

S. 161 väitetään, että persoonapäätte on hävinnyt imperatiivin yks. 2. persoonan muodoista kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä, ja edelleen, että viron astevaihtelullisten verbien yks. 2. persoona tästä syystä on toisessa asteessa kuin imperatiivin yksikön ja monikon muut persoonat. Tällä selityksellä ei ole historiallista pohjaa sikäli, että persoonapäätettä ei ole ollut kantasuomessakaan ja heikko aste pohjautuu toki viimeisen tavun umpinaisuuteen, vrt. esim. **andak* > vir. *ännä*.

S. 121 kirjoittaja kertoo aineistoonsa kuuluvan parikymmentä sellaista sanaa, jotka teoreettisesti voisivat olla kaksinkertaisia pluraalimuotoja mutta jotka tilastollisesti ovat kuitenkin singulaarimuotoja, esim. »mitmesugused *updrag-i-d*» 'monenlaiset tehtävät'. Tarkoittaakohan »tilastollisesti» tässä sitä, että useimmat lainanominit ovat yksikkömuotoisia?

S. 40—41 viitataan viron *b:n*, *d:n* ja *ž:n* soinnillisuuteen. Valitettavasti ei tässä eikä muuallakaan muistuteta niistä kiintoisista havainnoista, joita Mati Hint on esittänyt artikkelissaan »Keelekorralduse küsimärgid» (Looming 1978). Tämän esityksen pohjalta olisi ollut mahdollista tehdä vertailuja mm. konsonanttien soinnillisuudesta ja astevaihtelusta neuvostovirossa ja ulkovirossa. Onko jälkimmäisessäkin havaittavissa tonogeneesin piirteitä kuten edellisessä? Hintin mukaan ilmenee viron kirjakielissä samanlaista kestoasteiden taistelua kuin aiemmin tietyissä tämän kielen murteissa. Ainakin astevaihtelun osalta Roos on havainnut sukupolvien taistelua, kun hän kirjoittaa: »Kun nuoret ruotsinvirolaiset usein säilyttävät fortisklusiilin astevaihtelusanon heikossa asteessakin, niin on aihetta kysyä, miten paljon vahva aste leviää tulevaisuudessa ulkovirolaisilla yleensä.» (S. 105). Neuvosto-Virossakaan ei yleinen kielenkäyttö aina seuraa astevaihtelukysymyksissä virallisia oikeakielisyyssnormeja. Toisaalta on todettavissa Roosin teoksen perusteellakin, että neuvostovirolaisella oikeakielisyyssanakirjalla

(uusin laitos: Õigekeelsussõnaraamat, Tallinn 1976) on normittava vaikutus myös ulkovirolaisten kielenkäyttöön. Sopii tietysti kysyä, mikä osuus tällä teoksella on juuri astevaihtelukysymyksiin, myös kestoasteet huomioon ottaen.

S. 76 mainitaan neuvostovirossa esimerkkinä englantilaisperäinen lainasana *džent(e)lmen*. Alaviitteessä kirjoittaja kysyy, miksi viro on omaksunut tämän sanan venäjän välityksellä pluraalinasuuna (siis *-men*). Mikäli sana on todella tullut venäjän välityksellä, voi selitys olla yksinkertainen: venäjässä ei ole *ä*-vokaalia, joten venäjän muodossa voikin kuvastua yksikkömuoto. Sellaista mahdollisuutta tuskin tarvitsee ottaa huomioon, että tämä tajuttaisiin niin kotoiseksi yhdistämättömäksi sanaksi, että siinä viron omien distributiosääntöjen mukaisesti puuttuisi *ä* jälkitavusta.

S. 68 todetaan astevaihteluton taivutus *alp*: yks. gen. *alpi* 'alppi'. Olisi kiinnostavaa pohtia tällaisen taivutuksen syytä. Onko kysymyksessä astevaihteluun mukautumaton lainasana vai välttäänsä tässä homonymiaa, vrt. adjektiiviva *alp*: yks. gen. *albi* 'kevytmielinen', joka tosin on liudentunut?

S. 104 mainitaan inessiivin päätteestä liittyvän yks. genetiiviin, esim. »igas *deckare-s*» 'joka dekkarissa', »kelle *ägo-s*» 'kenen omistuksessa'. Näistä lainasanoista ei kai ainakaan muodollisesti ole pääteltävissä, onko inessiivin pohjamuoto yks. genetiivi vai nominatiivi.

S. 111 todetaan essiivistä, että tämä sija oli virossa selvästi taka-alalla vuoteen 1843, jolloin E. Ahrens elvytti sen käytön. Selvyyden vuoksi olisi voitu mainita, että murteissa saattoi tilanne olla toinen jo paljon ennen tuota aikaa, varsinkin etelävirossa.

S. 123 mainitaan muoto *koerte* esimerkkinä *-te*-päätteisistä monikon genetiiveistä. Olisi ollut hyvä todeta, että samankaltainen konsonanttivartaloinen monikon genetiivi on nykykielessä käytössä myös 17 muusta kaksitavuisesta sanasta, vrt. Rätsep, Eesti keele ajalooline morfoloogia I s. 44.

Instrumentaalista Roosilla ei ole esi-

Kirjallisuutta

merkkejä. Tämä sija lienee interferenssi-tapauksissa jokseenkin tuntematon sija.

Edellä on ollut esillä enimmäkseen kriittisiä näkökohtia. Roosin teoksella on toki monia ansioita. Se avaa uusia näköaloja sellaisiin interferenssi-ilmiöihin, joissa viron kieli on vastaanottavana puolena. Nimenomaan viron osalta tekijällä ei ole ollut suoranaisia esikuvia. Vaikka lähdetietojen niukkuuden vuoksi ei ole ratkaistavissa, edellyttävätkö kaikki tämän kirjan esimerkit nimenomaan kaksikielisyyttä, ovat joka tapauksessa kysymyksessä interferenssi-ilmiöiden yleiset lainalaisuudet. Tekijä sanoo aivan aiheellisesti, että näiden kysymysten jatkotutkimukset voisivat osoittautua erittäin kiintoisiksi. Vaikka Roosin tutkimuksessa on väitöskirjalle ikäviä puutteita, se on kokonaisuutena uutta tuova tutkimus.

SEPPÖ SUHONEN